

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

11560

11561

89/99

4-14

Ի Կրոն Կարապետի ձեռքով ձեռագրված է:

891.99

3-14

Հրատարակումին Սիմեոն Պառուկանցի.

38

ԱՇԸՂ-ՀԱԶԻՐԻ

ԵՐԳԵՐԸ.

Удостоено издателя С. Исаакянцем 17 июня 1891 года

1008
36796

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ.

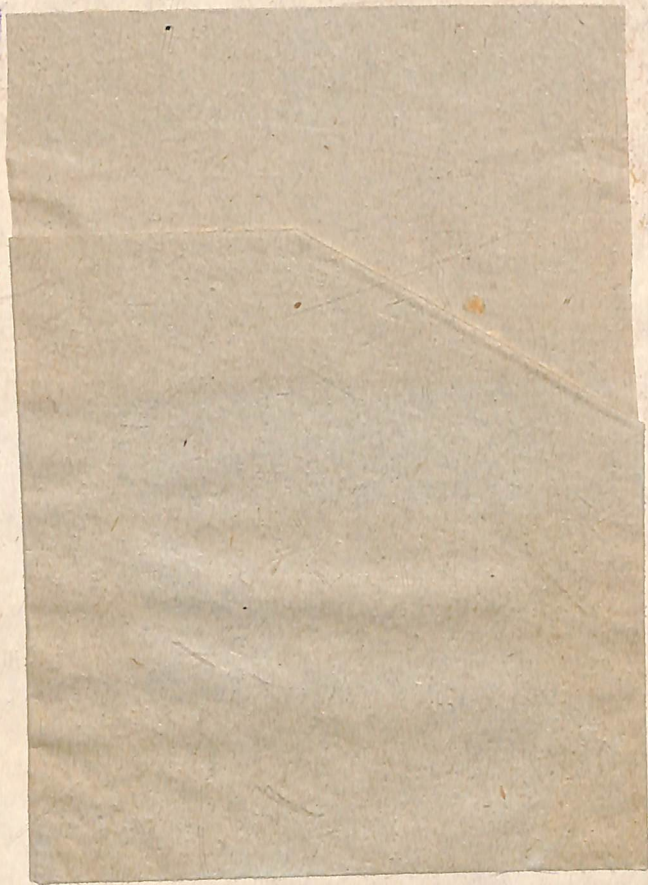
2013

The M. Papadimitriou Library, N. Hagia Sophia, Constantinople

ՏՐԱՆՍԼԱՏՈՐ ԵՎ ԿՐԹԱՆԻՑ ԲԱՐԻՍՈՒԿԻԱՐԵՆՆԻ.

1892

2003

2742

ՎԳՆԱԶՄԱՆ ԲԳՏՄ

ԳՂԳԳԳԳ

Дозволено Цензурою. С.-Петербургъ, 17 Юня 1891 года.

ԳԻՒԸՆԻ.

Սիրելի, ձեռքդ գեպի ինձ ձգիր, քեզնից աջ կուզեմ, ծշմարիտ երդւում եմ՝ Աստուած, երկինք գետինք խաչ կուզեմ, Քեզ մօտ առանձին գործ ունիմ՝ ուրիշ բան չմտածես. Ամպակողոր, լուսակամար երեսիցդ պաչ կուզեմ:

Արդեօք քեզ նման գեղեցիկ ուրիշ էլ ճարւած կլի, Ինձնից առաջ քո տեսնողը խելքը ողջ տարած կլի, Յայտնի բան է, որ առանց քեզ կեանքըս խաւարւած կլի՝ չամարեա, թէ ես իմ մահս քեզնից առաջ կուզեմ:

Ես կուզեմ, իմ սիրեկանըս աշխարհում հզօր լինի, Վերջապէս նրա մահը և իմ մահը մէկ օր լինի. Ի՛նչ անէ այն այգեպանը, որ իւր այգին չօր լինի. Հազիրն եմ, իմ բուրաստանս, պարտէզս կանանչ կուզեմ:

1873 ամի, յունիսի 12-ին.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Ի Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ 38

ՅՈՒՂԱԲԵՐ

ՍԵՐՈՒԲՅԱՆ - ԻՆՃԻԿՅԱՆԻ

Ի 23-Ն ՇՈՒՆՎԱՐԻ 1929 Թ.

ԹԻՖԼԻՍ

ԹԻՋԼԻՍ.

Ազգու, կարող զօրութեամբը ուռեցաւ.

Ո՛վ մարդ, տունդ մաքուր պահէ առաւել,

Յուզէն Յիսուսին մատնելով ուրացաւ —

Երկիւղ չքաշելով՝ կաշառք առաւ էլ:

Աչքերէս արտասուեր է թափւում՝ այս է լաւ,

Նոգու համար ապաշխարանք՝ այս է լաւ,

Տւած օգուտդ հաշւեցի՝ այս է լաւ,

Կամենան փոխանորդը ինձնից առաւել:

Հազրուս բարով անցնի հազար օրս,

Մէկ հայուն ինչ պատասխան տայ հազար օրս,

Հայրը հովիւ, որդին վեց հազար օրս

Քաջ իմաստուն, Սողոմոնից առաւել:

1872 ամի, յունվարի 6-ին.

Գ Ի Ի Ը Ն Ի.

Սիրելիք, այս փուջ աշխարհում շատն ուրախացաւ գնաց,
Ինչպէս որ մէկ գարնան ծաղիկ՝ շուտ ոչնչացաւ գնաց.

Ո՛վ մարդ, արթուն կաց, չը գիտես, թէ երբ պէտք է մահանաս,

Սողոմոնն էլ շատ աշխատեց, բայց չիմացաւ գնաց:

Մարդուս միտքը շատ երկար է, անդունդի խորի նման,
Որքան կուգէ շատ ծերանայ, միտք ունի նորի նման.
Հարիւր տարւայ մարդուս կեանքը կանցնի մէկ օրի նման,
Օրինակ Սիմօն ճերուկին չափազանց կացաւ գնաց:

Նոգին զրկւած մարդու կեանքը, փառք ունայն է, զուր է,
Նա միշտ սիրտը կը բորբոքէ՝ յաւիտենական հուր է,
Եթէ իմ սրտակիցներս հարցնեն Հազիրն ո՞ր է,
Ասացէք մէկ հիւրի նման եկաւ ու անցաւ գնաց:

1874 ամի, յուլիսի 9-ին.

Պ Օ Շ Մ Ա Ց.

Ես կը սիրեմ այնպիսի եղբայրները,
Թշնամու տեղ իրար են վնաս տալի.
Կեցցէ ն մեր ազգասէր հայ իշխանները՝
Թատրօն թողած դէպի ցիրկ են վազ տալի:

Որքան մենք թշնամու առաջի ենք դողում,
Նա աւելի է մեզ վերայ կատաղում,
Մեր որդիքը առանց ուսում ենք թողում,
Օտարի որդուն ենք գնում դաս տալի:

Այս օրին արժանանալն է մեր մեղը,
 Այսպիսով գերան չի դառնալ մեր ծէղը.
 Թշնամուցը վրէժ առնելու տեղը
 Մեր որդուն եղբօրն ենք պատուհաս տալի:

Շատ կայ հայոց մէջը այսպիսի խնդիր,
 Բայց որտեղից վերցրել ես տեղը դիր.
 Ո՛վ դու թշուառ, խեղճ, ողորմելի Հազիր,
 Ի՞նչ ես աւել պակաս գլխիցդ դուրս տալի:

1875 ամի, փետրարի 14-ին.

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Բ Ա Չ .

Ամեն կողմով տկար մարդը
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան.
 Անբախտ, անջան, յիմար մարդը
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Արտ չի բուսնի աղանձը,
 Մարդուն շնորհք չի տայ գանձը,
 Չափազանց այլակերպ անձը
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Քար չի փափկացնի իւղը,
 Օրհնեալ է բարի պտուղը,
 Պիղծ, անամօթ աներկիւղը,
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Մէկ ձիուցը լաւն է մէկ ձուն,
 Մէկ լաւն արժէ վատ երեսուն,
 Նախանձ սիրտ, բամբասող լեզուն
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Գայլեցը չի ծնւի գառը,
 Ոչ վատ բերանից լաւ բառը,
 Հակառակ չարի պատճառը,
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Այն մարդու գլխին հօղը,
 Ով որ միշտ պաշտում է փողը,
 Առանց ի չափ հարբեցողը
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Անողորմ ունեորը,
 Մտքով խաւար մեծաւորը,
 Փուճ ստախօս կեղծաւորը
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Էլ ո՞վ է ճանաչում ումը,
 Էփածի համ չունէ հումը,
 Աղքատ, հպարտ անուսումը
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

Այսքան վատ նշան կծնւի,
 Մեղքը ում վերայ որ դնուի,
 Թէ Հազրու մէջ գտնուի—
 Մեռած լաւ է քան թէ կենդան:

1872 ամի, յուլիսի 10-ին.

մտն թիւ 3 մայ զգտի՛ն թի՛Ս
մտն թիւ 4 մայ զգտի՛ն թի՛Ս
մտն թիւ 5 մայ զգտի՛ն թի՛Ս
մտն թիւ 6 մայ զգտի՛ն թի՛Ս
ՂՕԾՄԱՅ.

Կոտրած կռան ձեռքի մատը պէտք չէ,
Սյնուհետեւ չի տար տիրոջը օգուտ.
Քիչ լաւը լաւն է, շատ վատը պէտքը չէ,
Որ ոչ մէջը համ կայ, ոչ խորհուրդ, ոչ նիւթ:

Խաչին զօրացնողն է միշտ իւր տէրը,
Ընկերին ուղղեցնողն է ընկերը,
Քրտանան պնայիսի պարզ, բաց աչքերը,
Որի գլուխն է անխելք միտք, խաւար մուկ:

Հազիրս չեմ քնած, ես արթուն կասեմ,
Ունիմ գանգատ տոխակից, վարդուն կասեմ.
Լաւ բանաստեղծ այն մարդուն կասեմ —
Կարձ խօսքի մէջ մտցնի երկար խորհուրդ:

1876 ամի մայիսի 14-ին:

Գրած է իմ ձեռքովս
Ստեփան Գրիգորյան

ՍՄՄԱՅ.

Չկայ աշխարհումը ցաւերու մէջ տանջուող ի զուր ինձպէս,
հեռացած ամենայն լաւութիւնից իստակ, մարուր ինձպէս,
հանապազ ոտքի տակին քար ու քանդ եղած կտուր ինձպէս,
Չկարծեմ թէ լինի մէկ մարդ տկար, անբախտ, տխուր ինձպէս
Դիմացող ցաւերուն, հաստատ, երեսը պինդ, ամուր ինձպէս:

Չկայ լոյս ինձ համար, ես շրջում եմ խաւարի մէջը.
Կը հալէր հաստատ, եթէ իմ ցաւըս մտնէր քարի մէջը.
Մէկ ամիս ուրախութիւն չտեսայ, ես մէկ տարի մէջը.
Միթէ ինձանից էլ էլ աւել չկար մարդ աշխարհի մէջը.
Չկարծեմ թէ լինի մէկ մարդ տկար, անբախտ, տխուր ինձպէս
Դիմացող ցաւերուն, հաստատ, երեսը պինդ, ամուր ինձպէս:

Որքան աշխատեցի, տուն շինեցի՝ այնքան աւեր տեսայ,
Թռան տոխակներս անպին՝ նրանց տեղը հաւեր տեսայ,
Մնացի ես միշտ երանի տալով, որտեղ լաւեր տեսայ.
Փթեց սիրտըս վատութեան մէջ, օր ըստ օրէ ցաւեր տեսայ.
Չկարծեմ թէ լինի մէկ մարդ տկար, անբախտ, տխուր ինձպէս
Դիմացող ցաւերուն, հաստատ, երեսը պինդ, ամուր ինձպէս:

Ի՞նչ ես դու պղպէս չարաչար գանգատում պղքան հազիր,
Տիրոջ դատաստանը արդար է, գիտէ տեղը արժան հազիր,
Դեռ քիչ է այդքան ցաւը քեզ հպարտ, ինքնահաւան հազիր,
Վատ, անիրաւ, փուչ, խաբեբայ, կեղծաւոր, անպիտան
Հազիր:

1879 ամի, մարտի 10-ին.

ԳՈՒԻԵԻԹԻ.

Յատուկ խնդրեմ այս բանդից
Ինձի ազատես, սիրեկան.

Յաւերս ես քեզ յայտնեմ՝

Տես ինչ գանգատ է, սիրեկան.

Խնդրեմ շուտ շուտ մօտս գաս,

Ի ու էլ ինձի պէս չնստես լաս,

Աւել չէ մէկ մէկ բարե տաս՝

Այն էլ ինձի շատ է, սիրեկան.

Թշնամիներում չեմ կորցնի,

Իմ ողջ սիրտս չեմ մեռցնի

Քեզնեց ձեռքս չեմ վերցնի,

Կուզես դու ատէ, սիրեկան.

1868 ամի, յուլիսի 5-ին.

ՄՈՒԽԱՄԵԱԶ.

Աստուած մէկ է, փառքը անթիւ,
Մարդը զանազան է, յատուկ,
Շատ դժուար ճանաչելու է,
Փորձել արժան է յատուկ:

Միշտ Աստուն նկատողը,
Անիրաւներուն ատողը,
Մարդու շուտ չհաւատացողը
Խելօք գիտնական է յատուկ:

Մարդու ցաւ շուտ իմացողը,
Իւր խղճի դուռը բացողը,
Աղքատին ողորմացողը
Բարերար իշխան է յատուկ:

Յոյս ու հաւատ հաստատողը,
Փորձանքէն մարդ ազատողը,
Մոլորուածին խրատողը
Սրբոց օգնական է յատուկ:

Հոգուն շահ ու արին թափողը,
Զար սատանին խաբողը,
Աղտոտ մարդկերանց սրբողը
Մաքուր աւազան է յատուկ:

Թանգ արժէ իմաստութիւնը,
Ի՞նչ է յիմար մեծատունը,
Մարդուս մէկ բարի անունը
Մեծ պարգևի նշան է յատուկ:

Հազիր, չխաբւիս ապրուստին,
Աղքատն է պահում հարուստին,
Որդի Աստուծոյ գալստին
Ուղիղ դատաստան է յատուկ:

1869 ամի, ապրիլի 10-ին,

Գ Ա Ս Ի Գ Ա Ն Ի

Մտողներիցըս որք մնացինք երկու քոյր,
Ես հոռոմնիմ, փոքրիկ քոյրս Մարիամ,
Մնացինք մոլորած ինչպէս որ մէկ կոյր,
Չունեցանք մեզ պահպան, մէկ բարեկամ:

Երկուսըս առանց տէր մենակ մնացինք,
Մէկըս միւսի համար կրակ մնացինք,
Ապրուստի կողմից գատարկ մնացինք,
Բան չէ գտնի մեզ վերայ մէկ դրամ:

Մարիամն հնձ ասաւ, քոյրիկ իմ մաքուր,
Մեռնում եմ, երբոր քեզ տեսնում եմ տխուր,
Ինձի ծախիր, առ քեզ համար կերակուր.
Ասացի, առանց քեզ մենակ ո՞նց մնամ:

Ասացի, Մարիամ ջան, մեզ ոչ հայր ունինք,
Եղբորից զրկւած և ոչ մայր ունինք,
Յիշում ես, որ մեզ մէկ հօրեղբայր ունինք,
Ա սուհետե փնտրենք նրան ամեն ժամ:

մի նայ կնիանք ամեն երկրի սար ու ձորումը,
մի բարձր Սուլթան թիւնից նիւթ չկար մեր փորումը,
Թշնամին էլ չլինէր մեր օրումը,
Ուստի փողովներս ջամար, բերաններս անհամ:

Ման գալով անդադար ու անքնն գտանք,
Մէկ երեւելի իշխանի տուն գտանք,
Ասացինք մեր հոգու պահելու սին գտանք.
Նա էլ անիրաւ, անխղճմտանք, անխնամ:

Ձեռք ձգեցինք դէպի այն մարդուն լալով,
Պատեցինք մեր բոլոր ջաւը ողբալով,
Ոգորձեա՛ մեզ, պարոն, մեռանք ման գալով,
Տախարեա՛ ճար չունինք խօսալու անգամ:

Բարկանալով ասաւ, դուք փտտափոր էք,
Ձեր ծնողիցն է որ այդպէս սովոր էք,
Գնացէք, հեռացէք, այստեղից կորէք,
Մէկըր անպիտան, միւսըր անզգամ:

Պարոնը մեր յոյսը կորեց իւրանից,
Անարգելով մեզ հեռացրեց տանից,
Քոյրս տկար, ես ընկել էի բանից,
Ի՞նչ կլինի, տեղեց շարժել չկարամ:

Մինչև երկու երեք քայլ հազիւ հասանք,
Կայնանք այնտեղ երկուսով լալ ըսկսանք.
Շղթայով կապած մէկ առիւծ չուն տեսանք,
Նա գողտնի ասաւ ձեզ համար կհոգամ:

Շան առաջին կար մէկ պղինձ կերակուր,
Իեռ չէր դիպել, այնպէս լինէր էր մաքուր.
Խեղճը մեր պատճառով կանգնել էր տխուր,
Մեզ տեսնելով խղճաց, չչարժեց ատամ:

«Զորս դու պատուիրեցեր» վայելեցինք բաժին.
Մնունը շուն էր, բայց գործքն էր թանգագին,
Պարոնը տանից դուրս եկաւ կրկին
Զարմանալով ասաւ, ես լամ թէ խնդամ:

Շունը դէպքը իր տիրոջը հաջելով,
Պոչը դէպի երեխանոցը աղաչելով՝
Հիւր ընկալայ սրանց ոտքին պաշելով,
Իմ բաժինըս սրանցն է քանի որ կամ:

Գամբուրն մարդու խեղճի դուռը բաց արաւ,
Նշմարելով ամեն բան իմաց արաւ,
Նոր ընդունեց, տարաւ, պահեց, հաց տաւ,
Ասաւ, իմն էք, մինչև ապրեմ, քանի կամ:

Պարոնը առաջ շատ տգիտութիւն արաւ.
Կեցցէ՛ ով որ կարապետութիւն արաւ,
Շունը պարոնին վարպետութիւն արաւ,
Եղաւ Աստուծոյ կողմէն ընտրեալ անդամ:

Մարդը մեղաւոր չէր, այնպէս էր սովոր.
Իմացաւ նրանց անցանքները բոլոր,
Տեսաւ, որ որդիքն էին իւր եղբօր,
Ասաւ, կապեալները ձեզ համար բանամ:

Հազիր այն որբերին կը ճանաչի.
Թո՛ղ պարոնը շանը տեսնի աղաչի,
Դառնայ դէպի որբիկներին աղաչի,
Աչքով տեսնեմ, ահանջովս իմանամ:

1879 ամի, յուլիսի 15-ին.

ՂՈՅՄԱՅ.

Ո՛վ մարդ, հպարտութեամբ երկինքն ես քաշոււմ,
Փուչ աշխարհիս մէջը պարծանքդ ի՞նչ է.
Սպասիր, տեսնենք, Աստուած ի՞նչ է հաշոււմ,
Դու քեզ ու քեզ հաշիւ համբարբըդ ի՞նչ է:

Հարստութիւնովդ ես խօսում չարաչար,
Փողով կատարեալ ես, խելքով անկատար,
Հանապազ աշխատում ես մարմնուդ համար,
Հոգուդ համար բարի մաղթանքըդ ի՞նչ է:

Հազիրս որքան գիտենանք՝ պահաս ենք,
Գիտնական մարդոց համար մենք վնաս ենք,
Երկուսով հինգ գազ կտաւին կապանք,
Ինձանից աւելնորդ ապրանքըդ ի՞նչ է:

1877 ամի, նոյեմբերի 17-ին.

ՄՈՒԽԱՐԱՅ.

Ամեն կենդանի հղօր է,
Միայն դու ես տկար, ա՛յ էշ:

Քո աստիճանրդ ստոր է,
Տանջու՞մ ես անդադար, ա՛յ էշ:

Աշխարհն ամբողջ քեզ է ատում,
Խրատողիդ չես հաւատում,

Ամենից շատ ես ուղում:

Իարձեալ գու ես նիհար, ա՛յ էշ:

Քուհիդ է միայն կեր ու խումբ,
Խեղք չի եղել քո գլխումը,

Ինչո՞ւ բնկերիդ ցեխումը

Թողեցիր ու անցար, ա՛յ էշ:

Գայլը գայլս է քեզ պտնում էն,
Յետեիցն ես ընկնում, գնում,

Քո թշնամու իրան բնում

Ձո՛հ ես խոնարհաբար, ա՛յ էշ:

Բարձր զըռզըռում ես, կանչում,

Չըգիտեմ, ում ես աղաչում,

Ձայնիցըդ էլ չես ամաչում,

Մեծ ամօթ քեզ համար, ա՛յ էշ:

Աւանակներդ ծախեցին,

Շատերը դինք ինքի կախեցին,

Ամեն կենդանիք փոխուեցին,

Դու դե՞ռ քու բեռդ տար, ա՛յ էշ:

Ձե՛մ խօսում քեզ մօտ հակառակ,
Եւ ոչ էլ անում եմ կատակ,
Ամերիկէն քեզ օրինակ,
Կոյր աչքովդ տեսար, ա՛յ էշ:

Եղած ուժդ էլ կորցրիր,
Գլխումդ խեղք չմտցրիր,
Միայն փալանդ թամբ դարձրիր,
Ձիու թիւ չը մտար, ա՛յ էշ:

Դու չես ըշտապում, դեռ շուտ է.
Կարծում ես, ասածս սուտ է,
Դու աշխատիր, թո՛ղ ձին ուտե
Նպատակիդ համար, ա՛յ էշ:

Դու կուզես քեզ համար վնաս,
Որ կողմ քաշ տան, կգնաս,
Մինչև երբ պետք է էշ մնաս,
Օրըդ, կեանքըդ խաւար, ա՛յ էշ:

Պոչըդ թողեցին անծածան,
Իարձեալ քեզնից չըպրծան,
Իանդաղ տեսան, ջուխտ ջուխտ հեծան,
Թշուառ, ստրուկ, անձար, ա՛յ էշ:

Աշխատիր, այդ էշութիւնրդ
Տեղացնես գէշութիւնդ,
Հազիր, դու էլ շարութիւնդ
Պաշտպանիր քեզ համար, ա՛յ էշ:

1888 ամի, մայիսի 6-ին.

ԱՇԽԱՐՀԱՐԱՅ.

95798
8001

Քառասնչ անն բնգ Կոստով ԿԵԸ
Քառասն Կժ Կոստն յժ ԶՍ ԿՄ
Քառսնիցո բնգ մկիկոմև
Զժ Կա Գասմու քիոց Զա ԴԵԲ

Գիլոցոյ յժ բնտ ճարմ
Գիլոցոյ Գժմոյ քնտոյք
Գիլոցոյ Գժմոյ Գժմոյ Մ
Զժ Կա Գասմու Գժմոյ Գժմոյ

ԳՈՐԷՐԹԻ.

Գիշերն անցաւ, ի՛նչ ես անում,
Քնի՛ր դարձեալ, քնի՛, մայրիկ,
Լուսացել է, չե՛ս արթնանում,
Քնի՛ր դարձեալ, քնի՛, մայրիկ:

Գործը՞ թողի՛ր կիսատ կտոր,
Զարթի՛ր, որ շարունակես նոր.
Չես գիտեր, թէ՛ եղաւ կէս որ
Քնի՛ր դարձեալ, քնի՛, մայրիկ:

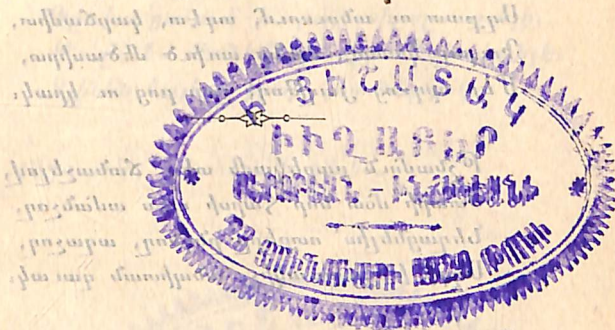
Լաւերդ անպիտանացան,
Հարիւրներդ քսանացան,
Մեռեալներդ կենդանացան,
Քնի՛ր դարձեալ, քնի՛, մայրիկ:

Թեթև ապրուստը՞ ծանրացաւ,
Բարձր աստիճանը՞ ցածրացաւ.
Ուշը՞ր ո՞ր ծառին բարձրացաւ,
Քնի՛ր դարձեալ, քնի՛, մայրիկ:

Հոգուս հասաւ, փափագեցի,
Մազի նման բարակեցի,
Մատով ականջը՞ ծակեցի,
Քնի՛ր դարձեալ, քնի՛, մայրիկ:

Նպատակները՞ մնում են,
Թշնամիքը՞ իմանում են,
Ագռաւները աչքերդ հանում են,
Քնի՛ր դարձեալ, քնի՛, մայրիկ:

1875 ամի, փետրւարի 16-ին.

ԳՆՍՏԱՆԻ.

Մեղպէս երզանիկ, բաղդաւոր ազգ չկայ,
Միմեանց հետ թշնամանող, հակառակ,
Շատ ճիշտ է սրան պատասխան, խօսք չկայ.
Այսպէս լաւը աշխարհում մենք ենք միայնակ:

Հաւատացէք չկայ մեզ պէս ազգասէր,
Բարեկամին ստող, չսիրող ընկեր,
Օտարին ծառայող, մնացող անտէր,
Միշտ հանապազ անթալի, խայտառակ:

Գտածները ձեռքներիցն ենք կորցնում,
Միմեանց լաւն ու վատը չենք հարցնում.
Մեր շորերը ուրիշին ենք հագցնում,
Ման ենք գարի բորիկ, տկլոր, անպլխարկ:

Ո՛ւր է, գիտէք մեզ պէս լաւն ամեն բանով,
 Բայց մի քիչ պակաս ենք աստիճանով.
 Խոնարհ իշու պէս զուգուած նոր փալանով,
 Մանր բեռը տանող հնազանդ մշակ:

Անպիտան հաւի պէս չդնող հաւկիթ,
 Աղքատ ու անուսում, տգէտ, կարճամիտ,
 Դուրսը կատու, տանը առիւծ մեծասիրտ,
 Մեր որդւոց յաղթող, չար բոց ու կրակ:

Թշնամուն բարեկամի տեղ ճանաչելով,
 Օտարի մօտ նոր հարսի պէս ամանչող,
 Նեղացնելիս՝ ոտքերը ընկնող, աղաչող,
 Ազգի խայտառակիչ, անպիտան զաւակ:

Ասում եմ, չկայ մեզ պէս իրար սիրող,
 Մեր որդիքը թողող, օտարին տիրող,
 Մեր ձեռքերով մեր տները աւերող,
 Եւրոպացիք կառնեն մեզնից օրինակ:

Մեր ականջներից բռնողի հետ կերթանք,
 Այն պատճառով ամենից յետ կմնանք.
 Մեր վրէժը թշնամուցը չառանք,
 Չտեսանք մեզանից մէկ սուրբ նահատակ:

Մեր որդիքն էլ մեզանից այս են սովորում,
 Ինչպէս իրար համար մենք հոր ենք փորում,
 Դեռ շատ կմնանք այս բանտում, խաւարում,
 Քանի որ մեր խեղճ գլուխներն է դարդակ:

Օտարները մեզնից օգուտ են քաղում,
 Մենք մեր խեղճերի վերայ ենք ծիծաղում,
 Մեր հարսնրումը ուրիշներն են խաղում,
 Մենք կուլանք, իբրև սպաւոր հասարակ:

Մեզ ի՞նչ օգուտ, այն հայ մեծ շնորհքը,
 Որ սիրում է նա օտար ազգի երգը.
 Չի հասնիլ հանգստութիւնը մեր ձեռքը,
 Դեռ շատ կայ մեր մէջը ազգուրաց Վասակ:

Ասում են, գլուխդ ցաւեց, շագիր, լաւ, էլի.
 Գլուխս ցաւում է, բայց սիրտըս աւելի,
 Թո՛ղ, ես մեռնեմ, փառքըս հայն վայելէ.
 Չլինեն հայերը իրար հետ ներհակ:

1879 ամի, դեկտեմբերի 18-ին.

Մ Ո Ւ Խ Ա Մ Ի Ա Չ.

Շատ «փառք քեզ, Աստուած» ասելով
 Խեղճ բերանըս բեզարել է,
 Բաղդըս իրան էն է բշել,
 Թշնամին իրանն է արել:

Աստուած էլ է ինձ թշնամի,
 Նա էլ ինձի վատ կը կամի,
 Աղաքըս եղել է քամի,
 Եղած չեղածս տարել է:

Աչքերը արին է դարձել,
Թշնամուն գարուն է դարձել,
Իմ ծառան պարոն է դարձել,
Իրան ուժով համարել է:

Գերան ունէի, ծեղ չունեմ,
Աստուած գիտէ, որ մեղ չունեմ,
Սերմըս ձգելու տեղ չունեմ,
Թշնամին հողըս վարել է:

Հասել է ծերութեան ժամըս,
Անկատար մնաց իմ կամըս
Դեռ չը մեռած՝ բարեկամըս
Մահուան պատանքըս կարել է:

Ես մօրից անբախտ ծնեցի,
Էժան տւի, թանգ գնեցի.
Որին ես շատ օգնեցի,
Նա ինքը մուխս մարել է:

Մինչև երբ ես այսպէս մնամ
Ողորմելի և անխնամ,
Կուզեմ, որ իմ տունըս գնամ,
Լափչէքըս ոտըս հարել է:

Այս է իմ ճակատագիրը,
Ո՛վ է լսում իմ խնդիրը.
Ասում են, երգիչ Հազիրը
Խեղճը խենթ է, յիմարել է:

1877 ամի, յուլիսի 13-ին.

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

ՂԱԼԱՆԳԱՐԻ.

Այնչափ գեղեցիկ, անման, անգին, սիրուն աղջիկ,
Չկայ քեզի պէս աշխարհի մէջ մի սիրուն աղջիկ.
Սիրուն շատը կան գովելու, բայց չէ ասածըս,
Ի սկզբանիցը մինչև այսօր հին, սիրուն աղջիկ:

Բոլոր բովանդակ աշխարհին՝ դու մայր հոգևոր ես,
Ծնար հրամանով Աստուծոյ, անծին, սիրուն աղջիկ.
Սիրէ Հագրուդ, առաջի որդուդ բարի խօսիր,
Ներէ մեղըս, իմ անմահի մահին, սիրուն աղջիկ:

1875 ամի, նոյեմբերի 10-ին.

1876 ամի, սեպտեմբերի 10-ին.

Մ Ո Ւ Յ Տ Ը Ղ Ա Ց .

Ո՞ր ես, սիրելի, աչքի լոյս, այսքան ժամանակ դու.
 Ես քեզ կարօտ եմ շատ:
 Ամենառաջ շնորհք բերող գարնան մանուշակ դու,
 Տոտրդ անուշ, հաստատ:
 Պատկերքիդ ուղիղ նայողը՝ ինչպէս մնայ կենդան,
 Դժուար, սիրուն, անփոյթ:
 Յոյց տուր գեղեցիկ պատկերդ ազնիւ արեգակ դու,
 Նման չունես մէկ հատ:
 Խեղք տարել է քո այդ ազնիւ բնութիւնդ,
 Իրաւ, յատուկ, անկեղծ:
 Ոչ շատ տաք ես, ոչ շատ սառը, աշնան եղանակ դու,
 Տարիդ լի է ու արատ:
 Չունիմ բացի քեզ սիրելեան աշխարհի վերայ ես,
 Դու ես սիրահարս,
 Խղճա՛ Հազրիս, մի՛ թողուր թերանպատակ դու,
 Տամ քեզ բարի խրատ:

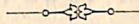
1876 ամի, մայիսի 10-ին.

... Գ Օ Շ Մ Ա Ց .

Ով կուզէ ազգային արիւն ունենայ,
 Կարդայ հին պատմութեան գրքերը, լաւն են.
 Հայոց քաջած ներուժիւնները իմանայ,
 Այն ժամանակ ասէ թուրքերը լաւն են:
 Հայ ցաւն է շրջում՝ հայի սրտումը,
 Ինչով ծիծաղէ, նրանով սրտումը,
 Ազգի համար պատերազմի դաշտումը
 Թշնամուց ըստացած վէրքերը լաւն են.
 Ինձ համար հայն է լաւ այլազգերիցը,
 Վառած այրում եմ նրա սէրիցը
 Օտար ազգի պէտքական երգերիցը՝
 Մեր Հազրու անպէտք երգերը լաւն են.

1890 ամի, փետրարի 10-ին.

Ք Ր Ի Ն Ը Ն Ի .

Յիմարները ծաղը են անում միշտ բան իմացողներին,
 Սուտեր խօսին՝ կը հաւատան բախտերը բանողներին.
 Կուզես խօսքով բերանիցը ոսկի թափես, չեն լսում:
 Ա՛խ, հազար անգամ ողորմի երգեր սահմանողներին.

Ոտանաւորներով անէծքը, հայհոյանքն էլ քաղցր է,
Պէտք է քարոզը երգ շինես, տաս չցանկացողներին.
Բայց այս բանը շատ դժուար է, ո՞վ է կարող, սիրելիս,
Վերջը պէտք է փուշ հնձել տան ցորեն հայ ցանողներին:

Հազիր, ի՞նչ ես վեղդ ձգած քաշում, չարաչար լուծող.
Հաստ ու բարակ մէկ գին ունի, վայ բարակ մանողներին:

1879 ամի, ապրիլի 6-ին.

Ա՛խ, էլի մէկ աստղը թռաւ երկնքից՝ օրծւ
Բարերար և գիտնական իմաստունի.
Փառք և պատիւ ճարեց, զըկեց կեանքից,
Որը հաստատ զաւակ էր հայաստանի:

Կեանքը ազգին չինայեց այդ ծերը,
Անպակաս ունենանք այդպիսի տէրը.
Երանի՛ր, նրան հետևեն շատերը,
Լինին ճշմարիտ, ազգասէր, գործունի:

Բախտի միջոցով ճարած գումարով
Իրան ազգին օգնել ցանկացաւ սիրով.
Ազգը երջանիկ է այդպիսիներով,
Կեցցէ՛ մայրը, որ այդպէս որդեծին:

Օրհնուի օգը և հողը, ջուրը Վանի,
Ձեզպէս հոտով ծաղիկներ կը բուսանի.
Երանի՛ այն ազգին, հազար երանի՛,
Ի՛նչ ազգ ձեզ պէս հաւատարիմներ ունի:

Արքայութեան արժան անէ քեզ Աստուած,
Հոգւոյդ աչքերը բաց, մարմնոյդ փակած.
Կ յիշենք միշտ, մեզ մօտ կլինես կանգնած,
Թո՛ղ նա մոռանայ քեզ, ով Աստուած չունի:

Երգիչ Հազրու հոգին վկայում,
Ձեզ կորցնելով՝ մենք կուլանք ներկայում.
Ձեր փոխարէն՝ Աստուած տայ ապագայում
Հայոց բարի գործող, աղին ծերունի:

Բախտի միջոցով ճարած գումարով
Իրան ազգին օգնել ցանկացաւ սիրով.
Ազգը երջանիկ է այդպիսիներով,
Կեցցէ՛ մայրը, որ այդպէս որդեծին:

Ա՛խ, սիրելի, կատարեմ գործըս, կարգով կատարեմ,
Մաքուր, արդար քաղաք եմ, ամբիժ սարի կատար եմ.

Բախտի միջոցով ճարած գումարով
Իրան ազգին օգնել ցանկացաւ սիրով.
Ազգը երջանիկ է այդպիսիներով,
Կեցցէ՛ մայրը, որ այդպէս որդեծին:

Բախտի միջոցով ճարած գումարով
Իրան ազգին օգնել ցանկացաւ սիրով.
Ազգը երջանիկ է այդպիսիներով,
Կեցցէ՛ մայրը, որ այդպէս որդեծին:

ԹԵՉՈՒՍ.

Աշխարհի մէջ ապրուստը ինչպէս է էժան,
Կամ թէ ինչպէս թանգ կգտնւի հազրի,
Ինչ հզօր է ահից՝ չի գալ երևան,
Ով է անահ՝ կը յայտնւի հազրի:

Իսայտառակութիւնով ապրուստն է էժան,
Մարդկութիւնով թանգ կգտնւի «սուտքեարի»,
Մեղաւոր, հզօր չի գալ երևան,
Արդար, անահը կ'ատուի սուտքեարի:

Այն ի՞նչ է, որ ամեն ինչից բարձրն է,
Ում աստիճանը ամենից ցածրն է,
Այն ի՞նչ է, որ ամեն բանից քաղցրն է,
Ի՞նչն է, որով կ'գտնւի հազրի:

Գիտութիւնը ամեն ինչից բարձրն է,
Իչու աստիճանը ամենից ցածրն է,
Հանգիստ ապրելը ամենիցը քաղցրն է,
Դրախտ՝ որով կ'գտնւի «սուտքեարի»:

Ի՞նչն է ստացական, ի՞նչն է բնական,
Ի՞նչն է կարճ կամ ի՞նչն է յաւիտենական,
Այն ո՞վ է ամեն մարդու սիրեկան,
Այն ո՞վ է, որ կմասնւի հազրի:

Ուսումըն ստացական, խելքը բնական, իմաստ
Կեանքը կարճ է, անուրը յաւիտենական,
Կեղծաւորն է ամեն մարդու սիրեկան,
Ուզղակսօսը կ' մասնւի «սուտքեարի»:

Այն ո՞վ է, որ միշտ, անդադար կը բանի,
Ո՞վ է, որ այս հանելուկը կհանի,
Ո՞վ է մեռած կամ ո՞վ է կենդանի,
Ո՞վ է, որ նոր պէտք է ծնի հազրի:

Աշխատասերն է՝ անդադար կ' բանի,
Հազրին է՝ այս հանելուկը կհանի,
Անցեալը մեռած, ներկան կենդանի,
Ապագան նոր — պէտք է ծնի «սուտքեարի»:

1879 ամի, ապրիլի 6-ին.

Մ Ո Ւ Ս Ը Մ Բ Ա Ձ .

Ա՛խ, իմ պայծառ օթւան, ինձ միջիցդ թոցրին,
Քեզնից կարօտ թողին, երկրէ երկիր կորցրին,
Առիժասիրտ քաջութեան տաք արիւնըս սառցրին,
Ուրախ սիրտըս տրտմեցաւ, ծիծաղըս լաց դարձրին,
Կանաչ, կարմիր հագուստըս հանեցին, սև հագցրին,
Ազնիւաձև մեծցածիս, մշակի տեղ բանեցրին:

Քանի որ գլխիդ կայնած հարազատ տէր ունէիր,
 Թշնամուն կործանելու պատրաստ սուտեր ունէիր,
 Շատերէն քեզ մօտ ծանօթ ազնիւ ընկեր ունէիր,
 Մինչև անգամ օտարի մօտ էլ դու սէր ունէիր,
 Մութըդ ցերեկի նման՝ ոչ թէ գիշեր ունէիր,
 Այս մէջըդ լոյս չէ փայլում, վառ ճրագըդ հանգցրին:

Ես առանց ի քեզ կուլամ, արդեօք դու կուլաս՝ թէ չէ,
 Թշնամուց բաւականին քաղեցիր վնաս թէ չէ,
 Ես մօտըդ գալ եմ ուզում, դու էլ կուզես գալ՝ թէ չէ,
 Կեանքս քեզ եմ նուիրում, պէտք է ինձ տեղ տաս՝ թէ չէ,
 Ել ո՛վ է քեզ միտը բերում՝ աշխարհումը կաս՝ թէ չէ,
 Բողոքովն մոռացան, էլ ոչ որ քեզ չը հարցրին:

Շինութիւնըդ քանդեցին, քեզ շինեցին աւերակ,
 Մէջըդ բնակողների վերայ թափեցին կրակ,
 Սիրով բարեկամներդ էլ դարձել են չար հակառակ,
 Բերանէ բերան ընկար, եղել ես այլոց առակ,
 Ընտիր, ազնիւ անունդ հաշոււմ է հասարակ,
 Ժողովուրդիդ ամենքին մէկ բանտի մէջ մտցրին:

Ախ, արդեօք կրկին անգամ կտեսնեմ քեզ զարդարուած
 Մեղաւոր ժողովուրդըդ իստակ, մաքուր, արդարուած,
 Աւերակ դարձնողիդ բանեցնէիր չարչարուած,
 Թշնամիդ նկատելով՝ լինէր լոյսը խաւարուած,
 Այն ժամ Հագրու խօսքը կլինէր հաստատ կատարուած,
 Ինձնից յետոյ ասէին, փութագըն առած մեռցրին:

1879 ամի, մարտի 15-ին.

Բ Ա Յ Ա Մ Ի .

Ախ, սիրելի, անբաց եմ, սիրտըս փակուած՝ անբաց եմ.
 Անձրեային եղանակի նման օրի ամպամած եմ:

Պ Ա Տ Ս Ե Ի Դ Ա Ս Տ Ս Ե Ի .

Ես մանկի վշտերով լըլը.
 Մէկ այգում տեսայ մէկ գեղեցիկ սոխակ,
 Գրաւեց իմ ուշադրութիւնըս նա,
 Որ երգում էր անչափ անոյշ եղանակ:

Եղանակը անչափ ազդու, քաղցրն էր,
 Քիչ է մնար խելքս գլխէս փախցնէր,
 Կայնած տեղը անդադար է դողցնէր,
 Բարկացած բերանից թափում էր կրակ:

Նա կերգէր, ձայնը հիանալի էր,
 Իբրև մարդ կ'իտօսէր, զարմանալի էր,
 Կարծես, խօսքերը ինձ հասկանալի էր,
 Ես նրա մէջ որոշեցի մէկ կտակ:

Սիրտըս ուռաւ, անպատասխան քնացի,
 Մօտենալով գէպի նրան գնացի,
 Երգիր, դու էլ ինձպէս թշուառ, ասացի,
 Չայնս նրան արգելք եղաւ մէկ տեսակ:

Նա տեղափոխուեց, գտաւ մի ուրիշ ծառ,
Առաջուայ ծառից գեղեցիկ կայտառ,
Մարդաբնակ այգին տեսնում էր անտառ,
Դարձեալ իւր երգը երգում էր շարունակ:

Ես զգացի նրա ինձնից քաշուելը,
Եւ ինձ իրան մեծ թշնամի հաշուելը,
Որ գիտենայի իմ կեանքիս մաշուելը
Ձէի կարող թողնել ես նրան մէնակ:

Ես ինձ սոխակի մօտ շատ յիմար գտայ,
Որ ես նրան խանգարելու ճար գտայ,
Նորան մօտենալու նոր հնար գտայ,
Սկսեցի երգել «Չայն տուր, ո՛վ ծովակ»:

Այնուհետև խեղճ սոխակը դադարեց,
Հերթ տալով երգչութեան կարգ կատարեց,
Երբ ինձ իրան արհեստակից համարեց,
Ասաւ, երգիր, սիրելի ազգային մշակ:

Իմ երգըս նրան շատ հետաքրքիր էր,
Ինչպէս ես նրան, նա էլ ինձ կսիրէր,
Բացի մեզ այգում լուսթիւն կ'տիրէր,
Մեր երգելը բնութեան չէր հակառակ:

Մինչև հիմի ինձ թշնամի հաշուողը,
Այժմ մօտեցաւ ինձնից հեռու քաշուողը,
Նա էլ իմ ցաւերիս պէս ցաւերով մաշուողը,
Դէպի երկինք բարձրացուց աղաղակ:

Ես ասացի, սոխակ, եղբայր հոգաւոր,
Ես քեզ ծառայ, խնդրեմ, ո՛վ իմ թագաւոր,
Ինչո՞ւ կ'երգէիր իբրև սպաւոր,
Պատճառըն ի՞նչ էր, պատասխանիր ինձ շիտակ:

Ասաւ, այս այգումն եմ ծնուել, մեծացել,
Սա է տուել ինձ միշտ ջուր էլ ու հաց էլ,
Միշտ գեղեցիկ եմ տեսել՝ ուրախացել,
Այժմ աչքիս երևում է աւերակ:

Ասացի, դու երգում էիր անդադար,
Ինձ որ տեսար, ինչո՞ւ դու հեռու փախար,
Ինձնից վախենալու իմ մէջոս ի՞նչ գտար,
Խուփելով՝ սրտիս զարկեցիր դանակ:

Ասաւ, դուք էլ միմեանց ահից չէք երգում,
Ես մենակ թռչուն՝ ինչո՞ւ ես անարգում,
Գուցէ գալիս էիր չթողնես այգում,
Չարկես, ինձ ըսպանես, իբրև աւազակ:

Ես ասացի, ճիշտ պէտք է հաւատացած,
Ամեն կենդանի կուզէ իւր համար կեանք,
Բայց մարդու մէջ ո՞ւր է այնքան խղճմունք,
Որ թողնեն նրանք էլ հնչեն մէկ թուլթակ
Հազիր:

1882 ամի, յուլիսի 7-ին.

ՂՈՇՄԱՅ.

Ա՛խ, մեռան ծնողներիս զաւակները,
 Ես մնացի, նոցա դուստր Շուշանը,
 Այլ ևս ո՛վ պէտք է լինի իմ տէրը,
 Միշտ օգնեցէք կաղաղակէ իմ բերանը:

Աղաղակըս էլ չէ լսում իմ տէրըս,
 Ա՛խ, կորուցի իմ սիրելի ընկերըս,
 Երբոր մեռան բոլոր բարեկամներըս,
 Այն օրուանից ոչ որ չկայ մեր տանը:

Որբ, որորմելի, անտէր ես մնացի,
 Անօգնական, յուսահատ, կարօտ հացի,
 Ում մօտ օգնութիւն խնդրելու գնացի,
 Հայհոյեանքներ ըստացայ պատասխանը:

Եթէ Աստուած իմ մեղքերս կընների,
 Ինձ համար ուրախութեան լուր կըբերի,
 Գօղէթնեմ Գէնարդենի ձեռքին գերի,
 Կսպասեմ, գայ, ազատէ ժան Վալժանը:

Ա՛խ, մինչև երբ ես պէտք է մնամ տկար,
 Երբ պէտք է գտնեմ բարեկամ ինձ համար,
 Գուցէ արժան եմ այս ցաւին, ինձ համար
 Լից է վճռել Աստուծոյ դատաստանը:

Ամեն մարդ կ'սիրէ ազատութիւնը,
 Իժողքը ինձ, այլոցն է արքայութիւնը.
 Այն է երգիչ Հազրու ուրախութիւնը,
 Երբ կըտեսնի իւր փոքրիկ բուրաստանը:

ԹԻՋԼԻՍ.

(հարց և պատասխան).

Այն ո՛վ է, որ երգիչ սիրեկան ունի,
 Նրան լաւ կուզէ թագաւորի ցեղիցը.
 Ո՞վ է՝ միշտ ուրիշի վատը կտեսնի,
 Իւր գերանն է փոքր ուրիշի ծեղիցը:

Այդ վարդն է, որ երգիչ սիրեկան ունի,
 Նրան լաւ կուզէ թագաւորի ցեղիցը.
 Անքննող, կարճամիտ մարդու համար
 Իւր գերանն է փոքր ուրիշի ծեղիցը:

Ո՛ւմ որդիքներին իրար հասկացրին,
 Իրանց շնորհալի եղօրը կորցրին,
 Ի՞նչ մարդիկ էին, որ իրար հարցրին,
 Կամ ո՞վ էր, որ սարը շարժեց տեղիցը:

Յակօրի որդիքը իրար հասկացրին,
 Իրանց սիրեկան եղօր Յովսէփին կորցրին.
 Երկու ձգնաւոր էին՝ իրար հարցրին,
 Սրապիօնն էր՝ սարը շարժեց տեղիցը:

Ո՞վ էր, գտաւ, կորցրեց, էլ չգտաւ,
 Ո՞վ էր, մըտաւ, դուրս եկաւ, էլ չմտաւ,
 Ո՞վ էր, կեանքը հատաւ, մեղէն չհատաւ,
 Այն ո՞վ էր, ազատուեց կնոջ մեղիցը:

Աբրահամը գտաւ, կորցրեց, էլ չգտաւ,
 Յովհանն էր՝ մտաւ, դուրս եկաւ, էլ չմտաւ,
 Յովբի կեանքը հատաւ, մեղէն չհատաւ,
 Ղամէքն էր՝ ազատուեց կնոջ մեղիցը:

Այն ո՞վ էր, որ մաքրուեց այնչափ մեղքիցը,
Այն ո՞վ էր, որ նիւթ ըստացաւ ծաղկիցը,
Այն ո՞վ էր, որ գեղ գնաց քաղաքիցը,
Այն ո՞վ էր, որ քաղաք եկաւ գեղիցը:

Դաւիթն էր՝ մաքրուեց այնչափ մեղքիցը,
Մարիամն էր, որ նիւթ ըստացաւ ծաղկիցը,
Մահճութիւնն էր՝ գեղը գնաց քաղաքիցը,
Հազիրն էր, որ քաղաք եկաւ գեղիցը:

1879 ամի, նոյնմբերի 8-ին.

ՂՕԾՄԸՅ.

Իմ այսբան վշտերուս այս է պատճառը,
Մէջ սրտիս բորբոքեալ անթիւը հուր է,
Ի՞նչ անէ գիտնական, ստրուկ անձարը,
Տգիտաց ժամանակը աղնիւր կոյր է:

Միրելի, դու ես ինձ համար թագաւոր,
Մեզ համար այնպիսի սերն է հարկաւոր,
Մինչև հիմայ կայինք կերպով հոգաւոր,
Մեր առաջուայ սերի հաշիւը ո՞ր է:

Հազիր, հնազանդ կաց, մի լինիր հպարտ,
Որ լինես ամեն փորձանքէն ազատ,
Վայրենի գաղանին ի՞նչ կանէ խրատ,
Զհասկացող մարդուն՝ պատիւը զուր է:

1877 ամի, յունիսի 10-ին.

ՂՕԾՄԸՅ.

Հայ եղբայր, հաստատ հայ արիւն ունեցող,
Քեզպէս քո ընկերիդ էլ խրատիր,
Նա էլ լինի քեզպէս անուն ունեցող,
Ինչպէս որ միշտ քո գովասանքը շատ է:

Եղբորդ ցաւերը պէտք է զուր ըզգաս,
Սմէն խօսողին անփորձ չըհաւատաս,
Պարզ հայերէն խօսալուն չըտանուր տաս,
Լեզուով հայր՝ հայ չէ, հոգուն նկատէ:

Հազիր, եղբայրդ քեզ համար կը հոգայ,
Բերանից աղբիւրի պէս բառ կը բղխայ,
Ի՞նչ եմ անում, դատարկ լեզուն բլբլայ,
Հոգին՝ պէտք է հայութիւնը հաստատէ:

1880 ամի, ապրիլի 12-ին.

ԴԼՍՏՆԻԸ.

Ո՞վ մարդ, խոնարհ եղիր և սիրէ խրատ,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր,
Ծուլութիւն մի անիր, բանիդ կաց հաստատ,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Ինչ որ քեզ յարմար է, այն շորը հագիր,
Երախտամոռ մարդու ձակատին թքիր,
Քեզ անարժան բանին ձեռքըդ մի ձգիր,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Տաք ընդունիր, մի ցաւիր պաղի համար,
Աչիւրդ մի խափանիր մաղի համար,
Այսօր բանդ մի թողիր վաղուայ համար,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Աւելորդիցըդ քաղցածին կերցրու,
Ականջդ դէպի խրատը դարձրու,
Զգիտցած բանըդ գիտցողին հարցրու,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Մարմնուդ համար հոգիդ մի կորցնիր զուր,
Հաւատըդ, օրէնքդ պաշտպանի մարուր,
Պայմանիդ հաստատ կաց, ուղիդ առուտուր,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Բարի մարդ լինել աշխարհում աշխատիր,
Աստուծոյ չսիրած գործերը ատիր,
Քանի կենդանի ես՝ բարին մտադիր,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Մարդկութիւնդ դու չնուիրես գանձին,
Այն պաշտէ դու հաստատ, ինչ որ է անգին,
Պէտք եկաւ, կեանքդ չինայես ազգին,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Այս խրատներին դու հաստատ կացիր,
Քեզ լսողի խօսքը դու էլ իմացիր,
Եղբօրդ աջողութեանը ուրախացիր,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Քեզ համար եկել է, դու էլ ուղարկէ,
Ինչպէս որ քեզ համար կպատկանի հարկէ,
Վատութիւնին լաւութիւն առաջարկէ,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Հայրենիքիդ սահմանիցը չանցնես,
Սրտակից բարեկամիդ չկորցնես,
Թշնամու վատ խօսքերը չվերցնես,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Քեզանից խելօքի մօտ քաշէ սանձդ,
Աստուծոյ ճանապարհին մի խնայիր գանձդ,
Սիրէ քո ընկերիդ, ինչպէս քո անձդ,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

Հազիր, մի լար վատին կախածի համար,
Ցաւիր բարի մարդուն ծախածի համար,
Բռնածդ մի թողնիր փախածի համար,
Եթէ գործըդ ձախ գայ, ինձնից պահանջիր:

1875 ամի, փետրվարի 9-ին.

ԳԼՍՏԵՆԻ.

Ես աղանի, դու ուրուր, քեզ չեմ սիրում,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր.
Ել ի՛նչ իրաւունք, ո՞վ ես դու՝ ինձ տիրում,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Քո շարք անգամ տեսնել չեմ ուզում,
Քեզ տեսնելիս դէպի բունս եմ վազում,
Հաղիւ գրուխս աղատելու եմ վազում,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Ո՛վ դու անգուժ, անխիղճ, անխնամ թռչուն,
Սյդ վատութիւնով՝ դու չես ըստանար անուն,
Մի՛ ատիր Աստուծոյ սիրած աղանուն,
Քի՛շ, անիրաւ, ձագս չտանես, կորիր:

Մութ է օրս, յոյս չկայ լուսանալու,
Տկար եմ, ճար չունիմ բերան բանալու,
Դու էիր պակաս ինձ թշնամանալու,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Շատ մարդ քեզ մէկ արգար թռչուն կարծի,
Սյդ քու գործովդ Աստուծո՛ք քեզ անծի,
Ես ո՞վ, դու ո՞վ, մէկ քեզ ու քեզ մտածիր,
Քի՛շ, Տեռացիր, ձագս չտանես, կորիր:

Մեղանից էլ զօրեղ թռչուններ շատ կան,
Գնանք ես ու դուն նրանց մօտ դատաստան,
Տեսնենք՝ թէ ի՞նչ ունիս տալու պատասխան,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Սյսքան բան, որ իմ գլխին կբերես,
Մէկը որ դու լինես իմ տեղը՝ կներես,
Չէ՞ որ դու էլ ինձպէս ձագերի տէր ես,
Քի՛շ, անիրաւ, ձագս չտանես, կորիր:

Ես շատ եմ թշնամու ձեռիցը լացել,
Մինչև այսօր նեղութեան մեջ կացել,
Սյսքան ձագերիցս՝ այս է մնացել,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Ներիք չէ՛, որ բունս քարոքանդ արիր,
Ինձ ցրտու՛մը թողեցիր, Տիւանդ արիր,
Խեղճ ձագերիս կացարանը բանդ արիր,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Կփոխուի դարը, միշտ այսպէս չի մնալ,
Նգօրը տկարի վերայ չի գնալ,
Մի՛թէ անասունը գուժ չի ունենալ,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Ա՛յդ ինձ շղթայից ամուր է կապել,
Նիւայ էլ ձագիս վերայ ես պարապել,
Ինձ էլ կուզես խաբես, շտոնն ես խաբել,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Կսիրենք եկեղեցի՛ Աստուծոյ տունը,
Չանգակատան պատերու՛մն է մեր բունը,
Նենց նրանից կտորուեց մեր տան սիւնը,
Քի՛շ, Տեռացիր, ձագս չտանես, կորիր:

Ամեն կենդանի մեր միսը կծամի,
Մարդ չկայ, որ մեզ համար վատ չկամի,
Մինչև անգամ կատուն էլ է մեզ թշնամի,
Քի՛շ, անիրաւ, ձագս չտանես, կորիր:

Գնա՛, դարձեալ հաւի ձագերիցը տար,
Նրանք գետնին են ման գալիս միշտ խաւար,
Սղանին քեզի պէս թռչունին չէ յարմար,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Սյս ա՛հը մեզ շատ ես տուել էլ չտաս,
Թէ չէ՛, մէկ անգամ դու էլ մեզ պէս կուլաս,
Գնա՛, գնա՛, միւս անգամ էլ չգաս,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

Միշտ քո բախտդ այսպէս յաջող չի բանի,
Դարձեալ ասում եմ՝ վատութիւն մի՛ անի,
Թէ չէ՛՝ Հազրուն կասեմ, աչքդ կ'հանի,
Քի՛շ, քի՛շ, ուրուր, ձագս չտանես, կորիր:

ՄՈՒՍԱՄԱՐՆԵՐ.

Արի, սիրելի զաւակս, որդեակ,
Անուշահոտ մանուշակս, որդեակ,
Գիտես, որ դու ես իմ ուրախութիւնս,
Քեզնից առնեմ իմ փափագս, որդեակ:

Քեզ համար եմ խաւարացրել կեանքս,
Դու ես աշխարհիս վրայ իմ պարծանքս,
Չուր չը անցնի իմ ողջ աշխատանքս,
Լսիր իմ պատմած առակս, որդեակ:

Յիշիր իմ իշխանութեան օրերը,
Որ կռողար ինձնից սար ու ձորերը,
Հիմայ ընկել եմ խոր մութ հորերը,
Հասել է իմ ժամանակըս, որդեակ:

Մինչև այսօր Աստուծո հրամանովը,
Նիզակակիցներիս պայմանովը,
Ո՞վ էր կարող անցնել իմ սահմանովը,
Չուր չէր անցնի իմ գնդակս, որդեակ:

Դու քեզ նմանեցրու քաջ Արամին,
Չնջիր աշխարհից ազգիդ չըկամին,
Ինձնից յետոյ չ'զօրանայ թշնամին,
Քեզ եմ յանձնում թուր նիզակս, որդեակ:

Մեռնում եմ, որ չտեսնեմ քո մահը ես,
Դու էլ մեռիր, որդուդ մահը չտեսնես,
Ազգասիրութեան է պահանջն այսպէս,
Դու ես բարի յիշատակըս, որդեակ:

Հազարը մեռնի, Հազիրը ապրի՝ ցաւ է,
Հազիրը մեռնի, Հազարը ապրի՝ լաւ է,
Անձուրացը թշնամու կըզրաւէ,
Վարդանի պէս նահատակըս որդեակ:

1882 ամի, ապրիլի 8-ին.

Ահա հասել է դարունը,
Բացուում են ամեն ծաղկունը,
Միայն սառն է մեր արիւնը,
Դեռ կըննջենք իբրև մանկունք:

Սմենայն ինչ ստացաւ կեանք,
Թռչունները դուրս եկան բնից,
Մենք չենք կամենում արթնանաք,
Մեռելային խորը քընից:

Ուրեմն մեզ համար ի՞նչ դարուն,
Դարձեալ ձմեռ է ու ձմեռ,
Չունեցանք մարդկութեան անուն,
Չէ հասել ժամանակը դեռ:

Քնից արթնացած սոխակը,
Աւետիս է տալիս վարդին,
Նրանցն է ցաւ ու կրակը,
Ո՞ւր է այդ փառքը հայ մարդին:

Այս տարուայ գարնան նշանը,
Քարերին կանաչացրուց,
Բայց մեզ անգութ բնութեանը,
Աւարդ, չճանաչացրուց:

Նա կը ցանի, նա կը հնձի
Որ մարդու գործը որ ձախ չէ,
Ճշմարիտ խօսողի մէկ ձի
Շուտով ասէ, հեծնէ՛ փախչէ:

Գարնան շունչը ամեն մարդ զգաց,
Իրան գործը շարունակեց,
Կարծես, մենք լինենք կախարդուած,
Սատանան մեր սիրտը փակեց:

Ուզում ենք ծածկաբար պահել,
Ձենք ցանկանում բաց մտածել,
Մերըն է օտարին շահել,
Հարկաւոր չէ հաց մտածել:

Դժողքը մեզ է վեճակուած,
Իսկ օտարին — արքայութիւն,
Մենք տկար, մեր տէրը մեռած,
Մեզ համար չէ ուրախութիւն:

Ձատիկն անցաւ, մենք դեռ պաս ենք,
Ուրախ օրեր տղայոց, ծերոց,
Ախորժակ չունենք, որ ասենք՝
Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց:

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page]

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page]

Մէկ ցաւալի լուր ըստացայ Պոլիսից,
Յայտնում են, մահացել է Ադամեանը,
Ուրեմն, կտրուեց իսպառ մեր յոյսից,
Հայոց ընտիր, անուանի դերասանը:

Սմեն կողմով յուսահատուած հայերը,
Այս կողմով էլ վերաւորեց մեզ Տէրը,
Խլեց հայոց թատրոնի վառ լապտերը,
Մեծ բան կորցրուց ամբողջ հայաստանը:

Թէպէտ նորան ես այնքան չէի սիրում,
Բայց այժմ առանց լաց չեմ համբերում,
Ես շնորհքն ու տաղանդն եմ բերան բերում,
Որ շատ ուշ կը տեսնենք նորա նմանը:

Այսուհետեւ շատ շատ տարիներ կ'անցնի,
Ել ոչ մէկ մայր մեզ Ադամեան չի ծնի,
Թատրոնը այլ ևս նորան չի գտնի,
Արդէն նորան կ'լսենք գերեզմանը:

Ադամեանն էր մեր թատրոնի պարծանքը,
Ձեն մոռանալ եռանդով աշխատանքը,
Նա թատրոնի բեմին զոհեց իւր կեանքը,
Կը վկայէ ամեն մարդու բերանը:

Լան հայերը Կոստանդինուպոլիսի,
Ռուսաստանի, Պարսկաստանի, Մասիսի,
Ո՛վ խիղճ ունի, թո՛ղ ճշմարիտը խօսի,
Եթէ որ ես յիշում եմ անարժանը:

Ո՛րքան յիշես, այնքան քաջեր ախ, Հազիր,
Որոնէ և նորա նմանը գտիր,
Համով «Համլէտ» «Օտելլո» և «Արքայ Լիր»
Երազումս պէտք է տեսնեմ մեր տանը:

Վ Ե Ր Ջ

1. Դիւանի	3.
2. Թէջլիս	4.
3. Դիւանի	4.
4. Ղօշմայ	5.
5. Մուխամբազ	6.
6. Ղօշմայ	8.
7. Սամայի	8.
8. Դուբէիծի	10.
9. Մուխամբազ	11.
10. Դասիդանի	12.
11. Ղօշմայ	15.
12. Մուխամբազ	16.
13. Դուբէիծի	18.
14. Դաստանի	19.
15. Մուխամբազ	21.
16. Ղալանդարի	23.
17. Մուշտազատ	24.
18. Ղօշմայ	25.
19. Դիւանի	25.
20. Ախ, էլի մէկ աստղը թռաւ երկնքից	26.
21. Բայաթի	27.
22. Թէջլիս	28.
23. Մուխամբազ	29.
24. Բայաթի	31.
25. Պատկեր դաստանի	31.
26. Ղօշմայ	34.
27. Թէջլիս	35.
28. Ղօշմայ	36.
29. Ղօշմայ	37.
30. Դաստանի	37.
31. Դաստանի	39.
32. Մուխամբազ	42.
33. Ահա հասել է գարունը	43.
34. Մէկ ցաւալի լուր ըստացայ Պօլիսից	45.

1	1. Phosphor
2	2. Phosphor
3	3. Phosphor
4	4. Phosphor
5	5. Phosphor
6	6. Phosphor
7	7. Phosphor
8	8. Phosphor
9	9. Phosphor
10	10. Phosphor
11	11. Phosphor
12	12. Phosphor
13	13. Phosphor
14	14. Phosphor
15	15. Phosphor
16	16. Phosphor
17	17. Phosphor
18	18. Phosphor
19	19. Phosphor
20	20. Phosphor
21	21. Phosphor
22	22. Phosphor
23	23. Phosphor
24	24. Phosphor
25	25. Phosphor
26	26. Phosphor
27	27. Phosphor
28	28. Phosphor
29	29. Phosphor
30	30. Phosphor
31	31. Phosphor
32	32. Phosphor
33	33. Phosphor
34	34. Phosphor
35	35. Phosphor
36	36. Phosphor
37	37. Phosphor
38	38. Phosphor
39	39. Phosphor
40	40. Phosphor
41	41. Phosphor
42	42. Phosphor
43	43. Phosphor
44	44. Phosphor
45	45. Phosphor

30K,

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

